

SEANCES DU MERCREDI 15 JUIN 1988
VERGADERINGEN VAN WOENSDAG 15 JUNI 1988ASSEMBLEE
PLENAIRE VERGADERINGSEANCE DU MATIN
OCHTENDVERGADERING

SOMMAIRE:

CONGE:

Page 526.

ORDRE DES TRAVAUX:

Orateurs: Mme Delruelle-Ghobert, MM. Hasquin, Lallemand, M. le Président, p. 526.

REVISION DE LA CONSTITUTION:

Révision de l'article 17 de la Constitution à l'exception des mots « L'enseignement est libre; toute mesure préventive est interdite ».

Discussion (Reprise). — *Orateurs:* Mmes Aelvoet, Herman-Michielsens (motion d'ordre), Delruelle-Ghobert, MM. De Bondt, Hasquin, Seeuws, Poulet, Dierickx, p. 527.Ann. parl. Sénat — Session extraordinaire 1988
Parlem. Hand. Senaat — Buitengewone zitting 1988

INHOUDSOPGAVE:

VERLOF:

Bladzijde 526.

REGELING VAN DE WERKZAAMHEDEN:

Spreekers: mevrouw Delruelle-Ghobert, de heren Hasquin, Lallemand, de Voorzitter, blz. 526.

HERZIENING VAN DE GRONDWET:

Herziening van artikel 17 van de Grondwet met uitzondering van de woorden « Het onderwijs is vrij; elke preventieve maatregel is verboden ».

Beraadslaging (Hervatting). — *Spreekers:* de dames Aelvoet, Herman-Michielsens (motie van orde), Delruelle-Ghobert, de heren De Bondt, Hasquin, Seeuws, Poulet, Dierickx, blz. 527.

2 feuilles/vellen

76

PRESIDENCE DE M. KELCHTERMANS, PRESIDENT
VOORZITTERSCHAP VAN DE HEER KELCHTERMANS, VOORZITTER

MM. Vannieuwenhuyze et Mouton, secrétaires, prennent place au bureau.
De heren Vannieuwenhuyze en Mouton, secretarissen, nemen plaats aan het bureau.

Le procès-verbal de la dernière séance est déposé sur le bureau.
De notulen van de jongste vergadering worden ter tafel gelegd.

La séance est ouverte à 10 h 5 m.
De vergadering wordt geopend te 10 h 5 m.

CONGE — VERLOF

M. Vandersmissen, malade, demande un congé.
Verlof vraagt: de heer Vandersmissen, ziek.
— Ce congé est accordé.
Dit verlof wordt toegestaan.

ORDRE DES TRAVAUX

REGELING VAN DE WERKZAAMHEDEN

M. le Président. — La parole est à Mme Delruelle au sujet de l'organisation de nos travaux.

Mme Delruelle-Ghobert. — Si vous le permettez, monsieur le Président, je souhaite intervenir à propos de l'ordre des travaux du Sénat.

Je viens d'apprendre — sans toutefois avoir pu vérifier l'exactitude de cette information auprès de M. le Greffier — que la commission des Finances se réunirait ce matin.

Hier, le président de la commission de l'Economie, M. Hatry, a été empêché de tenir sa réunion en raison des travaux qui se déroulaient en séance publique.

Pourquoi « Deux poids, deux mesures » ?

Il me paraît dès lors difficile de ne pas dénoncer, aujourd'hui, le tenue de la commission des Finances. Croyez bien que je le regrette, mais si une commission ne peut pas se réunir, il me semble que l'autre doit également être levée.

M. le Président. — La parole est à M. Hasquin.

M. Hasquin. — Dans le même ordre d'idées, je vous dirai, monsieur le Président, que je fais partie de la commission d'Information et d'Enquête en matière de sécurité nucléaire, présidée par M. Langendries.

A ma grande surprise, je viens de recevoir une convocation m'invitant à participer demain matin à une réunion de cette commission et ce à la demande du ministre de l'Intérieur, M. Tobback, ce qui me semble fort surprenant après l'intervention de M. Wyninckx, hier.

Il ne me paraît pas souhaitable que cette commission siège demain matin puisque, selon toute vraisemblance, nos travaux en séance publique ne seront pas terminés.

M. le Président. — La parole est à M. Lallemand.

M. Lallemand. — Monsieur le Président, je comprends parfaitement les remarques qui viennent d'être exprimées. Je crois cependant devoir souligner que certaines commissions doivent absolument se réunir pour des raisons d'urgence.

Comme l'a rappelé hier M. le Président, il convient que l'on ne renonce pas inconsidérément à la tenue des séances de commission.

Avant toute décision, il y a lieu, me semble-t-il, d'interroger les présidents de ces commissions pour connaître les raisons qui justifient les réunions que l'on critique.

Je vous dirai que la remarque de M. Wyninckx m'a peu convaincu, hier. J'ai, en effet, constaté que la suppression des commissions n'a pas entraîné un accroissement considérable du nombre des commissaires dans la salle de séances. Je ne vois donc pas pour quelle raison il faudrait s'abstenir de les réunir dans leurs commissions.

M. le Président. — La parole est à Mme Delruelle.

Mme Delruelle-Ghobert. — Monsieur le Président, je partage entièrement les réflexions de M. Lallemand. C'est uniquement en raison de l'incident d'hier que je me permets d'intervenir ce matin.

M. le Président. — Je comprends très bien votre intervention, madame Delruelle. Je vais demander au greffier de prendre contact avec le président de la commission des Finances afin de lui demander de suspendre momentanément ses travaux, comme ce fut le cas hier.

Wij zullen morgen tijdens de conferentie van voorzitters het probleem van de commissievergaderingen tijdens de openbare vergadering opnieuw bespreken. Dit probleem blijft omdat de voorzitter van elke commissie beslist over de bijeenroeping van zijn commissie.

Voor vandaag zullen wij in ieder geval vragen de vergaderingen van de commissie voor de Financiën en van de commissie

van Informatie en Onderzoek inzake nucleaire veiligheid te schorsen.

HERZIENING VAN DE GRONDWET

REVISION DE LA CONSTITUTION

HERZIENING VAN ARTIKEL 17 VAN DE GRONDWET
MET UITZONDERING VAN DE WOORDEN «HET
ONDERWIJS IS VRIJ; ELKE PREVENTIEVE MAATRE-
GEL IS VERBODEN»

Hervatting van de beraadslaging

REVISION DE L'ARTICLE 17 DE LA CONSTITUTION A
L'EXCEPTION DES MOTS «L'ENSEIGNEMENT EST
LIBRE; TOUTE MESURE PREVENTIVE EST INTER-
DITE»

Reprise de la discussion

De Voorzitter. — Wij hervatten de beraadslaging over de herziening van artikel 17 van de Grondwet met uitzondering van de woorden «Het onderwijs is vrij; elke preventieve maatregel is verboden».

Nous reprenons la discussion de la révision de l'article 17 de la Constitution, à l'exception des mots «L'enseignement est libre; toute mesure préventive est interdite».

Het woord is aan mevrouw Aelvoet.

Mevrouw Aelvoet. — Mijnheer de Voorzitter, het is soms nuttig even terug te kijken naar de teksten die verslag uitbrengen over de werkzaamheden die nog niet zo lang geleden in de Senaat hebben plaatsgehad. Na de bespreking in commissie, waar geleidelijk aan een aantal zaken duidelijker werden voor de meesten van ons, schoot mij te binnen dat ter gelegenheid van het investituurdebat van de kortstondige regering-Martens VII in de Senaat een aantal mensen de aandacht vestigden op de problemen in verband met de waarborgen die tot nu toe gegarandeerd werden door het Schoolpact maar nu zouden moeten worden ingeschreven in de Grondwet.

Ikzelf heb toen, op 24 oktober om precies te zijn — ik heb de tekst van de *Parlementaire Handelingen* daarover meegebracht —, twee problemen gesignaleerd. Wij hebben toen benadrukt dat wij voorstander waren van de federalisering van het onderwijs, omdat dit duidelijk thuishoort in de autonomie van cultuurgemeenschappen en ook omdat het de onderwijsinstellingen zo dicht mogelijk bij de mensen zelf kan brengen. Dat zou een stap in de goede richting kunnen zijn. Wij hebben toen echter opgemerkt dat wij heel wat bedenkingen hadden bij de herziening van het Schoolpact en de manier waarop dat in de tekst van de toenmalige regeringsverklaring was geformuleerd. Wij vonden het namelijk zeer merkwaardig dat daarvoor alleen en beroep zou worden gedaan op de medeondertekenaars van het Schoolpact in 1958. Dat is dertig jaar geleden. Ondertussen hebben zich een reeks maatschappelijke ontwikkelingen voorgedaan, en wij zijn ervan overtuigd dat alle politieke krachten in ons land moeten worden betrokken bij de herziening van het Schoolpact.

Wij beklemtoonden dat het niet opging een groep of groepen uit te sluiten die toch een groeiend deel van de bevolking vertegenwoordigen. Een tweede opmerking die wij toen maakten was dat de hele schoolgemeenschap bij de herziening van het Schoolpact moest worden betrokken.

Dit geldt dan uiteraard niet alleen de twee grote blokken, het katholiek en het officieel onderwijs, maar ook de gemeentescholen en de provinciale en onafhankelijke scholen die een eigen maatschappelijk draagvlak hebben dat permanent ondergraven wordt door de blokkenmentaliteit die onder andere heerst in de

Schoolpactcommissie en daar ook structureel is vastgelegd. Wij hebben toen in herinnering gebracht dat de Raad van State moest optreden om de primaire rechten van de onafhankelijke scholen te verdedigen, tegen de Schoolpactcommissie in. Ik verwijs hiervoor naar het arrest-Hibernia van 1984 van de Raad van State.

Wij hebben gevraagd ten eerste, alle politieke krachten en ten tweede, de schoolgemeenschappen als dusdanig in hun meest diverse uitdrukkingsvormen, zoals ze nu bestaan, bij de herziening te betrekken.

Ik heb daarop toen een uitvoerig en gedetailleerd antwoord gekregen van de Eerste minister, dat een duidelijk engagement inhield ten aanzien van alle politieke partijen hier vertegenwoordigd. Op de vraag wie er uitgenodigd zal worden om in een voorafgaande verklaring de verbintenis aan te gaan om deze waarborgen tot stand te brengen in artikel 17 van de Grondwet en in 107ter, dat handelt over het Arbitragehof, en alvorens artikel 59bis, alinea 2, te wijzigen, zegde hij: «Volgens ons moet er eerst een consensus worden tot stand gebracht onder de oorspronkelijke ondertekenaars van het Schoolpact van 1958 en daarna uitgebreid tot de andere politieke partijen die nadien zijn toegetreden tot het Schoolpact. Er werd reeds een consensus bereikt tussen de vier partijen van de huidige meerderheid. Het engagement waartoe zij zich verbinden en waarin zij hopelijk worden gevolgd door de socialistische partijen en door de partijen die nadien zijn toegetreden tot het Schoolpact, luidt:...»

Bij het einde van zijn antoord herhaalde hij zeer duidelijk: «Ik geloof dat de zaken op die manier klaar zijn en dat er een ruime en oprechte opening wordt gemaakt, niet alleen naar de medeondertekenaars van het pact van 1958, maar ook naar alle politieke partijen die sedertdien het Schoolpact hebben aanvaard. Ik geloof dat dit de enige weg is om tot een positieve bespreking van en tot een herziening van dit heel belangrijke grondwetsartikel te komen.»

Ik vraag de regering wat er van deze belofte in huis is gekomen. Wie werd betrokken bij de voorafgaande bespreking, waarom werden niet alle politieke partijen uitgenodigd? De Liberale Partij moest zich beroepen op een geschreven overeenkomst onder de partijvoorzitters om *in extremis* toch een gesprek te krijgen met de Eerste minister.

Hier hebben we het over een belofte die in de Senaat werd afgelegd op 24 oktober jongstleden. Nogmaals, wat gebeurt er met die belofte?

Ik had de Voorzitter gevraagd of het niet mogelijk was dat de Eerste minister hier aanwezig zou zijn. Ik zou graag van degene die de belofte heeft afgelegd een antwoord krijgen. Om het de socialistische ministers, die hier aanwezig zijn, niet al te gemakkelijk te maken, verwijs ik bovendien naar een uitspraak van staatssecretaris Van den Bossche gedaan, enkele dagen geleden, op een bijeenkomst van de Vlaamse vrijzinnigen die actief zijn in het officieel onderwijs. Hij verklaarde dat het volgens hem crimineel zou zijn de oppositie niet te betrekken bij de herziening van het Schoolpact.

De heer Van den Bossche, staatssecretaris voor Onderwijs, toegevoegd aan de minister van Onderwijs W. Claes. — Ik heb gezegd dat de liberale familie erbij moest worden betrokken.

Mevrouw Aelvoet. — U hebt eerst alleen over de oppositie in het algemeen gesproken en nadien over de liberale familie. Bestaat de oppositie dan alleen uit de liberale familie? Mogen de Groenen niet aan de bespreking deelnemen? Graag vernam ik welke criteria de staatssecretaris hanteert om dergelijk «partizane» uitspraken te doen. Voor mij blijft de verbintenis van Eerste minister Martens geldig die werd aangegaan toen men wist dat er verkiezingen zouden komen. Het was duidelijk dat alle politieke krachten, om het even welke coalitie er uit de bus zou komen, achteraf aan de besprekingen zouden deelnemen.

Ingevolge verbintenissen van regeringsverantwoordelijken hebben wij recht op een duidelijk antwoord van de Eerste minister zelf. Ik vraag dus dat mijn verzoek wordt doorgegeven aan de Eerste minister en dat hij hierover een verklaring aflegt. Het lijkt me trouwens aangewezen dat dit onmiddellijk gebeurt

want artikel 17 is het eerste artikel dat wij bespreken en het handelt over die waarborgen.

Het tweede punt, van een volkomen andere orde, dat ik tijdens de algemene bespreking wens te behandelen, is de bepaling in het artikel dat voor herziening wordt voorgelegd, dat de Gemeenschap de keuzevrijheid van de ouders zal waarborgen. Eminente constitutionalisten hebben er al op gewezen — ik verwijs naar Karel Rimanque die daarover in een Vrije Tribune heeft geschreven en met wie ik achteraf contact heb opgenomen — dat hier meer gewaarborgd wordt dan wat de Gemeenschap reël kan waar maken. De Gemeenschap kan alleen het aanbod van neutraal onderwijs garanderen omdat ze dit zelf kan organiseren. De Gemeenschap kan echter geen waarborgen bieden, en ook het nationale niveau heeft dit nooit gekund, inzake het geëngageerd onderwijs. Als er open aanbod van derden komt, al is subsidiëring mogelijk, kan de Gemeenschap het vrije aanbod niet garanderen.

Voor ons is dit een argument te meer om ervoor te pleiten deze teksten te verruimen opdat de Gemeenschap de mogelijkheid krijgt om in zo'n situatie pluralistisch onderwijs in te richten. De Gemeenschap kan geen geëngageerd onderwijs inrichten. Dat is per definitie uitgesloten. Organiseren van pluralistisch onderwijs zou al een stap zijn in de richting van een ruimer neutraliteitsbegrip. Dit is de reden waarom wij het amendement, dat wij in de commissie al hadden ingediend, nu in een licht gewijzigde vorm opnieuw indienen in de openbare vergadering.

Nog enkele woorden over wellicht ongewilde effecten van deze teksten. Onderwijs als generieke term is ongetwijfeld ruimer dan de bevoegdheid van de ministers van Onderwijs, namelijk bevoegdheid voor de scholen die rechtstreeks van hen afhankelijk zijn. Er bestaat ook onderwijs dat ressorteert onder andere ministers, zoals de opleiding van lijnpiloten, de Koninklijke Militaire School en dergelijke; het gaat hier wel degelijk over onderwijs, in de strikte zin van het woord.

De Koninklijke Militaire School heeft twee richtingen en er worden diploma's afgeleverd die gelijkgesteld worden met universitaire diploma's. Heel wat universiteitsprofessoren doceren trouwens aan de Koninklijke Militaire School.

Als de betrokkenen hun militaire carrière om welke reden dan ook niet wensen voort te zetten, kunnen zij met dit diploma ook in de privé-sector of in andere sectoren, onder andere openbaar ambt, terecht. Het gaat wel degelijk over onderwijs, *stricto sensu*.

Als wij de tekst laten zoals hij is, worden ook deze onderwijs-materies toevertrouwd aan de Gemeenschappen. Is het evident dat bijvoorbeeld de opleiding van lijnpiloten of het onderwijs dat wordt gegeven in het kader van de verkeersveiligheid ter zee, te land en in de lucht aan de bevoegdheid van de Gemeenschappen worden overgedragen? Die opleidingen hebben niets te maken met de autonomie die, terecht, door de Gemeenschappen wordt gevraagd.

Ik pleit ervoor — en heb een amendement ingediend — uitzonderingen in te schrijven in artikel 59bis. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan mevrouw Herman voor een motie van orde.

Mevrouw Herman-Michielsens (motie van orde). — Mijnheer de Voorzitter, mevrouw Aelvoet heeft een belangrijke vraag gesteld. Ik steun die vraag en verzoek dat daarop onmiddellijk een antwoord wordt verschaft.

De Eerste minister, die ook Eerste minister was van de vorige regering, heeft in oktober in dit halfroond een uitdrukkelijke belofte gedaan. Het feit dat vandaag twee ministers de regering vertegenwoordigen, volstaat niet om te verklaren dat de regering volwaardig is vertegenwoordigd... (*Protest op verschillende banken.*) Ze is volwaardig vertegenwoordigd om op de gestelde vragen te antwoorden, maar deze volwaardige ministers hebben niets te maken met een uitdrukkelijke belofte van de Eerste minister in oktober, waarbij hij zich «sterk» heeft gemaakt. Waarom is het uiteindelijk niet zo gebeurd? De Eerste minister

zou hierover op staande voet meer uitleg moeten geven. Ik vraag hierover de stemming.

M. le Président. — La parole est à madame Delruelle.

Mme Delruelle-Ghobert. — Monsieur le Président, je m'associe à la demande de Mme Herman faisant suite à l'intervention de Mme Aelvoet, laquelle a expressément fait allusion à une promesse de M. Martens, Premier ministre à l'époque où elle fut énoncée, et toujours Premier ministre aujourd'hui.

Je souhaite que le Sénat se prononce sur cette demande. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — De regering is vandaag op normale wijze vertegenwoordigd. Ik kan de regering op geen enkel ogenblik verplichten te antwoorden op deze vraag.

De regering zal waarschijnlijk op de vraag van mevrouw Aelvoet antwoorden op het ogenblik dat zij het gepast acht in dit debat. Dat zal wellicht zijn nadat er geen sprekers meer zijn ingeschreven.

Het woord is aan mevrouw Aelvoet.

Mevrouw Aelvoet. — Mijnheer de Voorzitter, ik kan mij niet neerleggen bij de verklaring dat de regering waarschijnlijk een antwoord zal geven op deze vraag. Er is herhaaldelijk en met reden op gewezen dat de werkzaamheden van het Parlement voortdurend aan belang inboeten. Wij delven ons eigen graf indien het Parlement er niet op staat dat formele toezeggingen — in het Parlement zelf afgelegd — ook effectief worden nageleefd.

Het lijkt me niet normaal dat alleen de oppositie de rechten van het Parlement verdedigt.

De heer Seeuws. — Ik vraag dat gewezen minister Coens een verklaring aflegt.

De Voorzitter. — De regering antwoordt wat en wanneer zij wil. Het is niet de taak van de voorzitter hierover te beslissen. Het Parlement moet alleen maar oordelen over die verklaring om, op basis daarvan, zijn stemgedrag te bepalen.

La parole est à Mme Delruelle.

Mme Delruelle-Ghobert. — J'en appelle à la tradition, monsieur le Président. Quand un membre de notre assemblée souhaite la présence du Premier ministre pour une explication ou un éclaircissement, en l'occurrence au sujet d'une promesse que le Premier ministre a formulée voici quelques mois à peine, le Sénat acquiesce, en général, à une telle demande, comme il l'a toujours fait dans le passé.

M. le Président. — Je ne manquerai pas d'avertir le Premier ministre qui répondra sans doute à un autre moment à cette question. Mais pour l'heure, je vous propose de poursuivre nos travaux.

Mme Herman-Michielsens. — Nous constatons à regret que ce n'est plus la démocratie qui a cours dans cette assemblée, mais bien la loi du prince, monsieur le Président!

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer De Bondt.

De heer De Bondt. — Mijnheer de Voorzitter, ik zal hier het standpunt van de CVP-fractie vertolken. Daarom geef ik commentaar op de wijze waarop wij de tekst van artikel 17 begrijpen. Het ontgaat niemand dat het hier over een essentieel grondwetsartikel gaat dat in zijn eenvoud, geschreven in 1831, tot nu toe ongewijzigd is gebleven en toch een voldoende basis was om het moeilijke en pijnlijke onderwijspolitieke dossier te schragen.

Dat onze fractie over een juiste lezing van de tekst van artikel 17 erg bekommerd is, illustreer ik met het politiek feit dat slechts op twee momenten in de jongste driekwart eeuw een katholiek minister aan het hoofd van het departement Onderwijs heeft gestaan. Toen de heer Harmel hoofd van het departement

ment werd, was het vijftig jaar geleden dat er nog een katholiek minister van Onderwijs was geweest. Toen nadien de heer Coens de leiding van het ministerie van Onderwijs op zich nam, was er 25 jaar voorbij gegaan zonder katholiek aan het hoofd van dat departement. Iedereen zal begrijpen dat wij dan ook ontzettend veel belang hechten aan de betekenis en de draagwijdte van de woorden en uitdrukkingen gebruikt in de tekst van artikel 17.

Om misverstanden te voorkomen, wend ik mij rechtstreeks tot beide excellenties, die vanuit de zetel waar zij zich nu bevinden, voor het eerst deelnemen aan werkzaamheden die leiden tot het formuleren van nieuwe grondwetsartikelen. Ik zal u niet ondervragen, heren ministers. Dat is immers niet relevant, omdat het perspectief voor u — als dit allemaal lukt — op een ander terrein ligt. U zult eventueel uw taak voortzetten binnen de Gemeenschappen. Dan zal u dienen na te gaan wat op het concrete terrein, en met inachtneming van artikel 17, inhoudelijk moet worden behouden en door u moet worden ondernomen, en wat, rekening houdend met de materiële beperkingen, mogelijk is.

Dat zal uw verantwoordelijkheid zijn.

Het nieuwe artikel 17 moet echter de huidige regering overschrijven. Dit artikel zal gedurende decennia de hele politieke onderwijsstructuur in ons land bepalen en de inhoud ervan zal onder meer door de Gemeenschappen kunnen worden afdwongen bij het Arbitragehof.

Artikel 17 van de Grondwet wordt gewijzigd: een gedeelte wordt weggelaten en een belangrijk gedeelte wordt toegevoegd. Bovendien leeft de zorg dat de verworvenheden van het Schoolpact, dat de schoolvrede garandeert, worden ingecalculeerd in de formulering van artikel 17. Wij moeten goed nagaan of wij geen waardevolle dingen schrappen in onze Grondwet.

De waarborgen van het Schoolpact hebben, op enkele strubelingen na die er altijd zijn wanneer politieke partijen met elkaar spreken, gedurende dertig jaar een zekere rust op het vlak van het onderwijs gebracht in België. Het Schoolpact vormde ook een soort van hefboom voor de stormachtige democratisering van het onderwijs. De toegankelijkheid van het onderwijs voor alle kinderen uit alle milieus tot de leeftijd van 18 jaar en meer is immers voor een groot gedeelte te danken aan het rijpe en wijze inzicht van de vaders van het Schoolpact en hun opvolgers, die de zorg voor de naleving van dit pact op zich hebben genomen.

In paragraaf 1 van artikel 17 worden de woorden «of het decreet» toegevoegd. Dit is een technische aangelegenheid. De garanties echter die in die paragraaf worden ingeschreven in verband met de keuzevrijheid, de neutraliteit en de verplichtingen die de scholen van de openbare besturen worden opgelegd, zijn verworvenheden van het Schoolpact. Zij waren bovendien reeds voor de Belgische Staat verplichtend ingevolge het eerste Protocol, namelijk artikel 2 van het Europees Verdrag van de rechten van de mens, en ingevolge het Internationaal Verdrag voor de economische, sociale en culturele rechten, inzonderheid artikel 13, 3° en 4°. Zelfs indien wij de *litterae* 1, 2 en 3 niet in paragraaf 1 van artikel 17 zouden hebben ingeschreven, zouden de Gemeenschappen, zoals vandaag de Belgische Staat, de burgers deze waarborgen moeten bieden ingevolge toepassing van deze internationale verdragen. Zij zouden dit moeten doen op basis van het Schoolpact, maar men kan natuurlijk zeggen dat dit een precaire basis is, vermits het Schoolpact een politiek akkoord is. In de feitelijke context heeft het Schoolpact echter de voorbije dertig jaar gefunctioneerd als een quasi publiekrechtelijk orgaan.

Men kan niet zeggen dat het Schoolpact gefunctioneerd heeft als een college van louter politieke afspraken tussen vertegenwoordigers van partijen want dan zouden de verworvenheden van het Schoolpact van 1958 onmogelijk gedurende dertig jaar hebben kunnen standhouden.

Dat neemt echter niet weg, ook niet nadat ik het commentaar van rapporteur Lallemand bij artikel 107ter heb gehoord, dat het inschrijven van die bepalingen in de Grondwet helemaal in de geest ligt van het in de Belgische Grondwet op een plechtige wijze opnemen van verplichtingen waartoe wij gehouden zijn

door internationale verdragen en door uitspraken van het Hof dat internationale verdragen controleert. Dat dit op plechtige wijze gebeurt, is een pluspunt voor de Belgische Staat omdat wij de buitenwereld zo tonen dat het ons ernst is met het naleven van overeenkomsten en de rechtspraak die daaruit voortvloeit. Daarmede heb ik geen enkele moeite.

Ik ben echter wat geschrokken bij het horen van het commentaar van enkele Franstalige liberalen bij het laatste lid van paragraaf 1. Zij dringen erop aan, wanneer ik het goed heb begrepen, in de scholen, ingericht door openbare besturen, andere dan die ingericht door de Gemeenschap, te komen tot een verplichte neutraliteit, verplichting die door de Grondwet de scholen ingericht door de Gemeenschap wordt opgelegd. Zulks wijkt af van de overeenkomsten binnen het Schoolpact. Dat is niet te rijmen met de algemene gedachte die ik heb kunnen lezen in het boek van Louis Michel, *Libre et fort*, waarin hij zijn politieke opvattingen in verband met het onderwijs uiteenzet.

Mijnheer de Voorzitter, ik wil nog enkele woorden zeggen over de paragrafen 3 en 4. In paragraaf 3 wordt een sociaal cultureel recht ingeschreven: iedereen heeft recht op onderwijs.

Dat is een formidabele doorbraak. De burgerlijke rechten die de verworvenheid zijn van de liberale gedachtenstromingen van het einde van de 18e en het begin van de 19e eeuw hadden een enorme betekenis, maar zij ademden het wantrouwen uit van de burgers tegenover de Staat omdat daaraan een periode van dictatoriaal optreden van de prins was voorafgegaan.

Thans kan worden aangedrongen op het inschrijven van die rechten in de Grondwet omdat onder meer via het Internationaal Verdrag voor de erkenning van economische, sociale en culturele rechten, bij de burgers een andere attitude is ontstaan. Er is nu op dat vlak vertrouwen in de overheid omdat in de huidige maatschappelijke context het realiseren van die sociale rechten in onze welvaartsstaat alleen mogelijk is met de medewerking van of zelfs volkomen op initiatief van de overheid. Het inschrijven in paragraaf 3 van de uitdrukking «iedereen heeft recht op onderwijs» is een uitdrukking van dit principe.

Dat is dus nieuw in de Grondwet. Dat is niet gedicteerd door de garanties die in het Schoolpact, de wetgeving en de protocollen, nadien gesloten, zijn opgenomen. Dat is een nieuw punt en wij kunnen er niet genoeg de nadruk op leggen dat, als het nieuwe artikel 17 door beide Kamers in deze vorm wordt goedgekeurd, het innoverend is en tegemoet komt aan de idealen van de christen-democratie en ongetwijfeld ook aan die van de andere politieke stromingen.

Volgens mij is paragraaf 4 even essentieel als paragraaf 3. Ik beperk mij in paragraaf 4 ook tot het essentiële. Alle leerlingen of studenten, ouders, personeelsleden en onderwijsinstellingen zijn gelijk voor de wet of het decreet, lees ik daar. Opdat het recht op onderwijs dat door de Grondwet wordt gegarandeerd, kan worden gerealiseerd, moet het materiële kader aanwezig zijn. De Grondwet schrijft voor, dat de overheid moet tussenbeide komen door middel van het decreet of van de wet en met een aan objectieve verschillen aangepaste verantwoorde behandeling.

Volgens mij is dat de overstijging van de afspraken van 1958. Het grote kenmerk van de afspraken van 1958, staatssecretaris Van den Bossche, was het evenwicht tussen, wat men toen noemde, de netten. Sommige katholieken meenden nog altijd dat de Staat het recht niet had om onderwijs in te richten op de plaatsen waar het Rijk meende dat daartoe aanleiding was. En omgekeerd waren er een aantal mensen die dachten dat vrijheid van onderwijs kon worden geaccepteerd, maar dat de Staat daaromtrent geen verplichtingen op zich moest nemen.

Dat was de grote doorbraak van 1958. De partijen hebben elkaar niet kunnen overtuigen van de eigen politieke opvattingen inzake onderwijs, maar er werd een *modus vivendi* gevonden en een evenwicht tot stand gebracht. Dit heeft geleid tot de democratisering van het onderwijs. In 1973 werd het Schoolpact herzien en hebben de partijen-stichtende leden van het Schoolpact en de andere partijen die zich intussen hierbij hadden aangesloten, gemerkt dat een verdere stap moest worden gedaan vanuit het kwantitatieve naar het kwalitatieve. En dit was alleen

maar mogelijk door een gelijke behandeling. Het protocol van 1973 dat een integrerend deel is van de schoolpactovereenkomst leidt ons dan ook indirect tot de paragraaf 4 die wij nu bespreken. Mijnheer de minister, u zult wel geen probleem hebben met het laatste punt.

Wat het eerste punt betreft zal u wel willen aanvaarden dat wij een sociaal-cultureel recht in de Grondwet wensen in te schrijven. Als degene die op dat recht een beroep wil doen er geen aanspraak kan op maken, dan vervallen wij opnieuw in het formuleren van liberale vrijheden.

De heer Van den Bossche, staatssecretaris voor Onderwijs, toegevoegd aan de minister van Onderwijs W. Claes. — Ik heb alleen naar gereageerd om duidelijk te maken dat wat in de tekst staat essentieel een weergave is van het Schoolpact van 1958, plus de protocollen. Het is niets meer dan dat. Ik geef toe dat het anders is geformuleerd. Zowel in 1958 als in 1973 week men af van het liberale principe dat de vrijheid van onderwijs alleen op papier garandeerde. Die overeenkomsten van 1958 en 1973 impliceerden enige infrastructuur en materiële gevolgen bij het waarmaken van die onderwijsvrijheid.

De heer De Bondt. — We gaan daar nu niet van gedachten over wisselen. Ik zeg alleen maar hoe de CVP de paragrafen 3 en 4 interpreteert.

Voor ons zijn universiteiten onderwijsinstellingen. Zij organiseren zich op een zeer complexe wijze. Zij creëren zowel binnen als buiten de universiteit subinstellingen voor dienstverlening. Die worden op een gelijke wijze behandeld door de wet. Alle andere onderwijsinstellingen — ook de niet-universitaire — zullen in de toekomst op gelijke wijze worden behandeld. Wij nemen zelfs geen nota van wat daaromtrent in de verklarende nota van de ministers is gezegd, maar praten hier over een tekst van de Grondwet die niet alleen *self executing* is, doch ook afdwingbaar zal zijn. Elke belanghebbende zal zich op basis van paragraaf 4 kunnen wenden tot het omgevormde Arbitragehof om te laten vaststellen dat een of andere maatregel van de overheid niet in overeenstemming is met de tekst die wij thans bespreken. Als wij de tekst van de Grondwet goed lezen, moeten wij onder onderwijsinstellingen niet louter de klaslokalen als dusdanig verstaan, maar wel de hele materiële en pedagogische infrastructuur van individuele en gegroepeerde onderwijsinstellingen. De tekst van de Grondwet bepaalt dat het decreet al die onderwijsinstellingen op gelijke wijze moet behandelen.

Voor paragraaf 4 blijft er wel een probleem bestaan voor de toepasbaarheid en de handhaving van resolutie 15.

Resolutie 15 werd in feite toegepast, maar kon in rechte niet worden opgenomen omdat de inhoud van deze resolutie flagrant in strijd is met artikel 6 van de Grondwet en met artikel 14 van de Verklaring van de rechten van de mens.

De resolutie werd wel in feite opgenomen omdat men van oordeel was dat het een goede methode was om bepaalde doelstellingen te bereiken waarvan men de waarde hoger achtte dan de fout die men maakte met de formulering van de resolutie. Er werd veel gepraat over «neutraliteit» en over de evolutieve aard van dit begrip in de toekomst. Het enige grondwettelijk voorschrift daaromtrent staat in het derde lid van paragraaf 1. Het was niet de bedoeling van de commissie de rest voor interpretatie open te laten. Men wou er enkel voor zorgen dat met een mogelijke evolutie rekening kon worden gehouden. Artikel 17 is immers voor decennia bestemd, en niet alleen voor de huidige legislatuur. In dat geval kan ook resolutie 15 niet langer worden geaccepteerd. Onze mensen laten zich, wanneer zij een openbaar ambt ambiëren, niet meer indelen voor de rest van hun leven op basis van de onderwijsinstelling welke zij toevallig hebben gevolgd, meestal op initiatief van hun ouders of om redenen die vaak weinig te maken hebben met de levensbeschouwing die een bepaalde keuze impliceert. Resolutie 15, zoals ze is opgenomen in de Schoolpactwet met de drievierde-regeling en het protocol van 1963, kan niet meer worden gehandhaafd. Wij, christen-democraten, zijn geen beeldenstormers. Wij weten dat die resolutie in strijd is met de huidige Grondwet en met de nieuwe tekst die ons thans ter goedkeuring

wordt voorgelegd. Men zal beroep aantekenen bij het Arbitragehof. Vroeger accepteerden de burgers dit omdat de Staat als almachtig werd beschouwd. Wij zullen nu aan de burgers de middelen verschaffen om een juiste interpretatie te bekomen via een rechtscollège dat wij daarvoor aanwijzen.

De situatie van het personeel van de scholen ingericht door de Gemeenschap, die dus verplicht zijn neutraal onderwijs te verstrekken, bevindt zich op het kruispunt van de gelijke behandeling van alle burgers voor het bekleden van openbare ambten en het respect voor de minderheden en voor de filosofische en religieuze overtuigingen van degenen die onderwijs genieten in die scholen van de Gemeenschap. Wij moeten dit met grote voorzichtigheid aanpakken. Het zal een van de belangrijke taken zijn van de ministers van Onderwijs in de beide Gemeenschappen, ter zake de gepaste maatregelen te nemen.

Tenslotte, mijnheer de voorzitter, wil ik nog een woord zeggen over paragraaf 5, een paragraaf naar het hart van de christen-democraten, omdat daarmee het tweede lid van artikel 17 wordt geschrapt. Dit tweede lid heeft in de Belgische geschiedenis immers herhaaldelijk aanleiding gegeven tot de controverse of de Staat het recht heeft om initiatieven te nemen inzake onderwijs, in welke mate en op welke manier.

Die controverse werd in 1958 wel gedeeltelijk overstegen, maar bleef toch hangen in de geest van sommigen. Door het schrappen van het tweede lid van artikel 17 is die historische controverse nu echter volkomen van de baan.

Hier komt iets veel belangrijkers in de plaats. De heer Baert heeft zijn verwondering uitgedrukt over de beknoptheid van artikel 17, niettegenstaande de rijke inhoud ervan. Paragraaf 5 is ook zeer bondig, maar zeer *ad rem*. «De inrichting, erkenning en subsidiëring van het onderwijs door de Gemeenschap wordt geregeld door de wet of het decreet.» Dat is ook, vanuit het Parlement en in de toekomst vanuit de gemeenschapsraden gezien, een grote waarborg voor de taak van de verkozenen des volks, namelijk de controle op het gebied van het onderwijs dat in onze maatschappij toch een hefboomfunctie moet vervullen. De inrichting van het rijksonderwijs door de Gemeenschap, zoals ze in paragraaf 1, tweede lid, wordt beschreven, wordt bij wet geregeld. De erkenning en subsidiëring, wat in de toekomst hoofdzakelijk bij decreet zal worden geregeld, kortom heel de inhoud van paragraaf 5, zal conform de paragrafen 3 en 4 moeten zijn.

De ruimte die wordt aangeboden voor de opvulling van paragraaf 2, die facultatief is, hangt af van de wil van de betrokken Gemeenschap. Die kan organisatietaken met betrekking tot het onderwijs ingericht door de eigen gemeenschap, overdragen aan een of meer autonome organen. Dat is de tekst van de Grondwet.

Daar gaat het over de organisatie. De inrichting waarvan gewag wordt gemaakt in paragraaf 5 blijft voorbehouden aan het decreet. De autonome organen die tot stand komen, kunnen zich met de organisatie bezighouden. Op die manier kan de verantwoordelijke minister worden ontlast van een aantal bekommelingen en heeft hij meer vrijheid om, in de geest van het nieuwe artikel 17, op een objectieve en voluntaristische manier zorg te dragen voor het hele onderwijs.

Dat is, mijnheer de Voorzitter, in enkele woorden wat ik nog wilde aanstippen in verband met artikel 17.

Ik praat hier niet over de twee overgangsbepalingen. Daarover heb ik een bijzondere mening die ik in de loop van de meer technische bespreking bij sommige amendementen, nader zal toelichten. Ik heb mij op een serene wijze willen beperken tot het vertolken van een standpunt, waarvan ik diep overtuigd ben dat het ook het standpunt is van de christendemocratische fractie in deze vergadering en van de manier waarop wij menen dat artikel 17 moet worden gelezen. Wij hopen dat artikel 17 ook op die wijze in het constitutionele leven van ons land zijn bestaan en zijn weg zal vinden. (*Applaus.*)

M. le Président. — La parole est à M. Hasquin.

M. Hasquin. — Monsieur le Président, après bien des intervenants, je soulignerai moi aussi l'importance de l'article 17 de la Constitution et vous me permettrez d'en rappeler succinctement la genèse.

L'article 17 est, en effet, l'un des rares articles de la Constitution belge à n'avoir jamais été révisé jusqu'à ce jour. Il en constitue véritablement la colonne vertébrale.

La responsabilité du constituant sera donc très importante dans les jours qui viennent et je suis de ceux qui pensent que ce n'est pas impunément que l'on modifie un article aussi fondamental de notre Constitution, un article qui a véritablement conditionné toute la vie politique de ce pays depuis 1831.

Comment en est-on arrivé à cet article 17? Je rappellerai que la fin du XVIIIe siècle est marquée un peu partout en Europe par la volonté de l'Etat d'organiser lui-même un certain nombre de services publics, de services fondamentaux qui, jusque-là, étaient laissés à peu près exclusivement aux mains des pouvoirs confessionnels. Cette attitude relève d'une volonté de laïciser l'Etat. L'enseignement est donc apparu, essentiellement après 1750, comme l'un des secteurs où il appartenait aux pouvoirs publics d'intervenir.

Il est clair que cette immixtion de l'Etat dans un domaine dont il avait été exclu pendant des siècles, cette volonté d'intervenir va provoquer des heurts avec l'Eglise et les premiers affrontements vont véritablement se développer aux confins des XVIIIe et XIXe siècles.

Vous n'ignorez pas que si la Révolution de 1830 a pu se révéler victorieuse, c'est à la suite d'un pacte entre catholiques et libéraux, que l'on va appeler «l'unionisme».

Cet unionisme nécessitait donc la conciliation de deux courants idéologiques que l'on retrouve, avec toutes ses ambiguïtés bien sûr, il faut en convenir, dans la rédaction de l'article 17.

Bien que l'on en ait beaucoup débattu ces dernières semaines, vous me permettrez de vous rappeler exactement la nature de cet article 17 et de son prescrit actuel: «L'enseignement est libre; toute mesure préventive est interdite. La répression des délits n'est réglée que par la loi.»

Deuxième phrase: «L'instruction publique donnée aux frais de l'Etat est également réglée par la loi.» Il s'agit d'un effort de conciliation, mais on mesure immédiatement l'ambiguïté. En effet, la première phrase satisfait les aspirations du monde catholique, tandis que la deuxième rencontre les souhaits de ceux que l'on n'appelle pas encore les laïcs mais que l'on dénommera comme tels à la fin du XIXe siècle, où l'on retrouvera libéraux et socialistes regroupés au sein d'un même courant.

Cet article 17 va donc être l'objet d'une double lecture. L'une, catholique, privilégie la première phrase et prétend ne voir accorder à l'enseignement de l'Etat, et à l'Etat en matière d'enseignement, qu'un rôle supplétif. En d'autres termes, l'Etat ne peut intervenir qu'en cas de carence de la part de l'initiative privée, sous-entendu le pouvoir ecclésiastique, à l'époque.

Une seconde lecture de l'article 17 se dégage très rapidement dans les années 1830-1840: d'abord celle des libéraux, puis celle des libéraux et des socialistes. Cette lecture tend à mettre l'accent sur ce qui leur paraît être la conséquence de la rédaction du texte. On privilégie le second alinéa et l'on en déduit que la Constitution, dans son esprit, prévoit le refus de toute aide à l'enseignement privé. Libéraux et socialistes vont affirmer en permanence le droit imprescriptible pour les pouvoirs publics d'organiser un enseignement là où le besoin s'en fait sentir.

Ces deux conceptions de la société — l'une qui tend à affirmer la primauté de la société civile sur la société religieuse, l'autre qui prétend privilégier l'indépendance de la société religieuse et même son droit d'intervenir d'une façon quasi monopolistique dans un certain nombre de secteurs de la vie publique — ces deux conceptions vont s'opposer pendant tout le XIXe siècle, ainsi que pendant toute la première moitié du XXe siècle.

Je rappellerai à titre anecdotique que lorsqu'en 1850, Charles Rogier, ministre libéral, décida la création d'athénées royales et d'écoles moyennes, l'épiscopat belge prit cela pour une véritable déclaration de guerre. Je rappellerai encore — et cela nous

plonge déjà dans la première moitié du XXe siècle — que lorsque d'autres ministres libéraux — je pense à Charles Godding, à Buisseret — introduisirent l'enseignement officiel dans les colonies, d'abord en 1946-1947, puis entre 1954 et 1958, ce fut considéré, à nouveau, comme une immixtion intolérable par les tenants des privilèges de la société ecclésiastique. Je rappelle aux pères conscrits ici présents que cette enceinte ainsi que celle de la Chambre, ont retenti à l'époque — et nous n'en sommes pas si éloignés — de vibrants discours accusant l'Etat qui osait organiser un enseignement non confessionnel dans les colonies.

Bien sûr, les chocs de ces conceptions de la société conduiront à des guerres scolaires dont les plus célèbres — et je vous en épargnerai l'historique — sont celles de 1879-1884 et de 1954-1958. Voilà pour l'interprétation de l'article 17 et sa genèse.

Venons-en maintenant, dans un second temps, à la genèse du Pacte scolaire qui a considérablement alimenté nos réflexions et nos débats ces derniers jours.

Dès le lendemain de la première guerre mondiale, au sein du parti libéral, les idées vont évoluer. Au grand dam, d'ailleurs, d'un certain nombre d'associations laïques, plusieurs parlementaires libéraux vont voter des subventions à l'enseignement libre et ce, dès 1920.

Et l'on va assister de plus en plus fréquemment à ce type d'attitude des libéraux au Parlement.

Les idées évoluaient aussi au sein du Parti socialiste. Peu d'historiens et peu d'hommes politiques savent que le véritable inventeur du Pacte scolaire et de sa philosophie fut Jules Destrée qui, premier ministre socialiste des Sciences et des Arts, comme on disait au lendemain de la première guerre mondiale, prononça à Roux, petite commune des environs de Charleroi, le célèbre discours du 26 juin 1921. Il y développa la philosophie du Pacte scolaire, à savoir qu'il faut libéraliser l'enseignement et que, dans la mesure où l'on répond à un certain nombre d'exigences minimum, en matière d'horaire de cours, de programmes, de diplômes des maîtres, etc., il serait légitime que l'on aille de plus en plus vers une égalité de traitement.

Je m'empresse de dire que ce discours, vous vous en doutez, fut très largement minoritaire.

Si je me permets d'insister sur les événements du début des années 20, c'est pour vous montrer qu'à ce moment-là, un mouvement est engagé qui va se développer et qui, tout naturellement, va nous amener au Pacte scolaire du 20 novembre 1958, Pacte scolaire qui prétendait assurer la protection des minorités idéologiques et philosophiques et qui fut confirmé par la loi du 29 mai 1959.

Quelle est, de façon synthétique, la substance du Pacte scolaire? Pour ma part, je retiendrai essentiellement cinq points.

Tout d'abord, et ceci était politiquement important — M. De Bondt y a d'ailleurs fait allusion voici quelques instants — «la reconnaissance par les sociaux-chrétiens du droit qu'avait l'Etat de créer des écoles là où le besoin s'en faisait sentir».

La phrase que je viens de vous citer est tirée textuellement de la loi de 1959.

Deuxième élément qu'il me paraît important de souligner: l'organisation de la liberté de choix des parents, ce qui impliquerait, à moyen et à long termes, une extension des réseaux d'enseignement.

Troisièmement, la gratuité de l'enseignement depuis le niveau gardien jusqu'au secondaire, aussi bien dans les écoles de l'Etat que dans les institutions subventionnées.

En quatrième lieu, l'accroissement substantiel des subventions de l'Etat à l'enseignement privé.

Enfin, l'organisation dans l'enseignement officiel de deux heures hebdomadaires de cours de morale ou de religion, au libre choix des parents, tant dans le primaire que dans le secondaire.

Je me permets d'insister sur ce point car il peut vous paraître banal de voir figurer dans une loi l'égalité de traitement entre les cours de morale et de religion. Je rappellerai qu'il a fallu attendre le Pacte scolaire et la loi de 1959 pour sanctionner cette

égalité contestée jusque là. Si je ne m'abuse, c'est Camille Huysmans qui, pendant les quelques mois où il fut ministre de l'Instruction publique en 1948, envoya une circulaire — mais ce n'était qu'une circulaire — afin d'insister pour que cette égalité soit introduite, en particulier dans l'enseignement secondaire.

Ce Pacte scolaire et les résolutions qui vont l'accompagner ont donc contribué — je ne crois pas que quiconque puisse le mettre en doute aujourd'hui — à la pacification des esprits dans notre pays. Notre histoire politique des XIXe et XXe siècles est, en effet, fertile en événements directement liés à la question scolaire.

Avant d'en venir à l'analyse de l'article 17 tel qu'il nous est proposé aujourd'hui, je voudrais formuler deux remarques préalables.

En toile de fond de toutes nos discussions apparaît, bien sûr, le Pacte scolaire, mais cet article 17 et les développements qui l'accompagnent témoignent à suffisance que des secteurs de l'enseignement non concernés par le Pacte scolaire sont néanmoins directement impliqués par les mesures que nous allons prendre. Je pense, en particulier, au secteur universitaire.

En ce qui concerne les universités libres, je tiens à prendre acte des propos tenus en commission par les ministres.

Je prends acte des garanties données en particulier par le ministre francophone de l'Education nationale quant à la liberté de gestion du patrimoine des universités libres, quant à la libre utilisation des revenus qui ne seront pas déduits du budget de fonctionnement subventionné par les pouvoirs publics et quant à la non-ingérence de ces derniers dans la composition et les modes de fonctionnement de leurs organes de gestion. C'est extrêmement important.

J'en arrive à la deuxième remarque. Je suis d'avis que, pour être subventionné, un enseignement privé devrait pouvoir définir son projet éducatif ainsi que la nature de son engagement. Il y va, me semble-t-il, du respect de la liberté de choix des parents, qui ne peuvent être induits en erreur sur la nature de l'école à laquelle ils confient leurs enfants. Ainsi, par exemple, si cet enseignement se définit comme le garant des valeurs chrétiennes, il me paraît devoir s'y conformer.

Par ailleurs, étant donné l'évolution constatée ces dernières années au sein de la mouvance islamique — rien n'empêcherait certains de ces groupes d'organiser un enseignement aux frais de la Communauté —, il faudrait pouvoir vérifier que le projet éducatif ne s'oppose pas aux valeurs fondamentales sur lesquelles repose notre société.

Après ces remarques préalables, j'aborde ce qui me paraît être au cœur du débat relatif au nouvel article 17 de la Constitution. Plusieurs orateurs l'ont souligné dans cette enceinte et les débats au sein de la commission du Sénat ont montré toute l'importance du sujet. Je veux parler de la question de la neutralité et, en particulier, de celle des écoles organisées par tous les pouvoirs publics.

Revenons-en donc au Pacte scolaire et à ce que je considère comme sa soi-disant transcription dans le nouvel article 17 de la Constitution. Une question me vient à l'esprit : pourquoi ne pas avoir attendu, pour communautariser, la signature d'un pacte scolaire applicable aux Communautés, qui n'aurait été que la transposition pure et simple du pacte de 1958 et des résolutions qui l'accompagnent ? Comment ne pas trouver suspecte cette hâte qui conduit même deux présidents de partis sociaux-chrétiens à renier leur signature ? Vous nous avez dit en commission, monsieur De Bondt, qu'en ce qui vous concerne et jusqu'à preuve du contraire, la signature de votre président avait encore de la valeur.

M. De Bondt. — C'est toujours le cas, monsieur.

M. Hasquin. — J'espère que nous aurons l'occasion de nous en rendre compte dans les heures et les jours qui suivent, cher collègue.

La conséquence de cette précipitation est évidente : le Pacte scolaire que vous prétendez transcrire est émasculé. Comme

nous aurons l'occasion de revenir sur d'autres points lors des justifications d'amendements, je me contenterai d'en citer un seul, parmi les plus visibles : la Commission nationale du Pacte scolaire disparaît et, si le secrétaire d'Etat du secteur néerlandais n'a aucune idée préconçue en ce qui concerne la création d'une commission équivalente pour la Communauté flamande, le ministre de l'Education nationale du secteur français paraît, en revanche, condamner irrémédiablement cette idée pour la partie francophone. Je vous renvoie aux pages 40 et 41 du rapport de la commission.

Allons au fond des choses. On aurait dû communautariser en ne modifiant que légèrement l'article 17 de la Constitution. Il suffisait d'y introduire les mots « Communauté » et « décret » et de préciser dans le développement — c'est d'ailleurs chose faite — les garanties à accorder à l'enseignement libre.

Or, qu'a-t-on fait ? Sous le prétexte d'inscrire directement dans la Constitution les principes majeurs du Pacte scolaire, on a profité de l'occasion pour en modifier l'esprit et en renverser la jurisprudence, en éliminant de l'obligation de neutralité l'enseignement des communes et des provinces. Je vais m'efforcer de le démontrer.

Le ministre francophone de l'Education nationale confirme à la page 32 du rapport de la commission : « En réalité, les autres pouvoirs organisateurs que la Communauté, qu'ils soient publics ou privés, peuvent opter pour un caractère déterminé (confessionnel ou non confessionnel) ou même n'opter pour aucun des deux caractères précités. »

Je prétends que s'en tenir à la pseudo-lettre du Pacte scolaire, c'est en trahir la philosophie profonde, c'est aussi renier toute une évolution historique, en particulier celle des trente dernières années, et c'est également bafouer d'une certaine manière plusieurs avis du Conseil d'Etat.

Il est exact qu'après de multiples hésitations, les négociateurs du Pacte scolaire ont marqué leur accord pour laisser aux provinces et aux communes le libre choix dans le recrutement de leur personnel. En d'autres termes, leurs écoles ne tombent pas sous l'application de la résolution n° 9 du Pacte scolaire qui prévoit que la neutralité se mesure au fait « qu'au moins deux tiers du personnel enseignant sont porteurs d'un diplôme de l'enseignement officiel et neutre ».

Etait-ce vraiment un tel paradoxe d'avoir maintenu, pour les écoles officielles subventionnées, l'organisation d'un cours de morale non confessionnelle ou d'un cours de religion ?

Je réponds qu'il est compréhensible de n'avoir pas soumis l'enseignement officiel subventionné aux mêmes contraintes techniques que l'enseignement de l'Etat, en raison des difficultés d'application de la règle. Mais il est clair que les négociateurs de 1958 et que le législateur de 1959 ne limitaient pas la neutralité à ce seul aspect technique. Ce dernier n'était, tout compte fait, qu'un critère objectif juridique, en vue de limiter dans l'espace l'intervention de l'Etat en matière de libre choix. Ce fait a d'ailleurs été rappelé par les députés Klein et D'hondt dans les développements de leur proposition de loi portant définition de l'enseignement officiel et de l'enseignement libre, déposée le 28 janvier 1988.

A la lecture attentive de l'exposé des motifs de la loi du 29 mai 1959, on constate qu'après le texte complet du Pacte scolaire, qui en constitue l'élément essentiel, le gouvernement de l'époque ajoute un certain nombre de commentaires. En voici un paragraphe, nettement isolé du reste du texte : « Grâce à des mesures de sauvegarde précises quant à l'emploi des crédits budgétaires, le gouvernement, fidèle à la volonté commune des rédacteurs du Pacte, entend assurer, tant que le besoin s'en fera sentir, le développement de l'enseignement neutre. »

Il prévoit également un effort accru pour l'équipement des établissements d'enseignement de l'Etat. Il accroît la dotation annuelle destinée aux constructions scolaires provinciales et communales. »

L'amalgame entre écoles de l'Etat et écoles officielles subventionnées en tant qu'enseignement neutre est évident.

M. S. Moureaux. — Pour quelles raisons pensez-vous que mon père ait ouvert un athénée à Woluwe-Saint-Lambert, sinon pour assurer le libre choix étant donné que les écoles communales de cette commune étaient confessionnelles ?

Lorsque vous lisez cet extrait, qui est d'ailleurs de la plume de mon père, vous exprimez la thèse que nous défendons.

M. Hasquin. — Je vous prie de me laisser poursuivre, monsieur Moureaux.

Dans l'esprit des négociateurs, la neutralité ne se définit pas uniquement par un critère technique. D'autres considérations peuvent identifier le caractère et la nature d'une école, et je vous en donnerai la preuve dans quelques instants.

M. S. Moureaux. — Estimez-vous que le nombre d'enseignants sortant d'établissements non confessionnels puisse être un critère fondamental ?

M. Hasquin. — Il a cessé de l'être. En voici un exemple.

L'Université de Bruxelles, qui n'est pas considérée, jusqu'à preuve du contraire et notamment par les personnes qui se trouvent à la droite de cette tribune, comme une université confessionnelle, compte dans ses rangs 40 p.c. d'étudiants sortis de l'enseignement libre confessionnel dont certains seront un jour porteurs d'un diplôme de l'ULB, d'un enseignement considéré comme officiel.

Au fil de l'évolution des mentalités ces distinctions ont donc perdu une partie de leur importance.

Je poursuis. La neutralité se traduit surtout en termes philosophiques; elle se concrétise au niveau des attitudes des enseignants, de leur comportement, de leur obligation de réserve. Ce sont ces considérations qui sous-tendent la définition de la notion de neutralité, telle qu'elle a été approuvée par la Commission permanente du Pacte scolaire, le 8 mai 1963, et dans laquelle je mets quiconque au défi de trouver la moindre référence à la fameuse règle des deux tiers.

M. Ylief, ministre de l'Education nationale. — Vos paroles sont intéressantes, monsieur Hasquin. Il sera utile de les répéter à une série d'organisations qui s'inquiètent précisément des propos que vous tenez.

M. Hasquin. — Voici un signe parmi d'autres qui témoigne du fait que cette conception d'un enseignement officiel, nécessairement marqué du sceau de la neutralité, s'était progressivement imposée. Je vais d'ailleurs vous lire un extrait d'un texte émanant de milieux que vous fréquentez et que vous connaissez bien, monsieur Ylief, et qui gravitent autour du Centre d'action laïque. Il s'agit de la brochure intitulée *Education nationale. Tous ensemble à l'école officielle. Positions laïques*, 1983. Voici ce que l'on peut y lire: «La neutralité imposée dans le réseau de l'enseignement officiel implique l'objectivité dans la présentation des faits, l'honnêteté intellectuelle, le développement de l'esprit critique. Elle impose à l'enseignant l'abstention dans les problèmes idéologiques et sociaux d'actualité qui divisent l'opinion publique. Seul le cours de morale échappe dans une certaine mesure aux consignes de prudence. Inspiré par un souci louable de tolérance, par le désir de ne froisser personne, le concept de neutralité ainsi défini devient synonyme d'affaiblissement, de passivité, d'indifférence.»

Cette neutralité de l'enseignement officiel est une des raisons qu'invoquent certains milieux laïques depuis le début des années septante pour demander la création d'écoles pluralistes «assurant la libre confrontation de toutes les idées, de toutes les opinions, de toutes les tendances, dans un esprit d'analyse et de recherche objective et loyale». Car ils considéraient, à tort selon moi, que la neutralité de fait imposée aux écoles officielles conduisait «à une attitude de neutralité synonyme d'abstention systématique à l'égard des problèmes essentiels».

Ann. parl. Sénat — Session extraordinaire 1988
Parlem. Hand. Senaat — Buitengewone zitting 1988

M. Ylief, ministre de l'Education nationale. — Partagez-vous ce point de vue ?

M. Hasquin. — J'ai toujours exprimé des réserves à propos de l'école pluraliste.

J'ajoute que le Conseil d'Etat a rendu, le 31 mai 1979, un arrêt qui précise que l'enseignement officiel subventionné se situe nécessairement dans le cadre de l'enseignement non confessionnel même si certaines écoles peuvent paraître à orientation confessionnelle en raison du recrutement des enseignants. Enfin, ce même Conseil d'Etat, dans un arrêt du 22 août 1979, a démontré qu'une école officielle doit être ouverte à tous, qu'elle doit respecter les convictions philosophiques de tous, enseigner la morale non confessionnelle à ceux qui le demandent, et qu'au total, elle ne peut jamais être une école confessionnelle.

Ces arrêts, je me permets de le rappeler, se situent aux antipodes des affirmations du gouvernement quant au devenir de ces écoles organisées par les communes et les provinces qui, si je m'en réfère au rapport de la commission, pourraient être confessionnelles.

M. S. Moureaux. — Vous êtes quand même d'accord qu'une telle école n'assure pas le libre choix et que, dès lors, la Communauté devra désormais créer une école dans la mesure où le corps professoral de l'école communale n'est pas composé de façon adéquate pour que l'école soit considérée comme neutre.

M. Hasquin. — Nous dépassons ici le problème du strict caractère technique qu'est l'origine des diplômes ...

M. Ylief, ministre de l'Education nationale. — Nous y voilà !

M. Hasquin. — ... pour demander, de la part de tous les enseignants, une obligation de réserve; c'est, à mon sens, la moindre des choses, en particulier dans des écoles organisées par les pouvoirs publics.

M. S. Moureaux. — Votre thèse consiste donc à dire qu'une école dans le Namurois qui compte six enseignants issus de l'enseignement libre assure le libre choix et est neutre ?

M. Ylief, ministre de l'Education nationale. — C'est bien ce qu'il a dit.

M. S. Moureaux. — Or, actuellement, je considère précisément qu'elle n'est pas neutre, d'où la nécessité de créer un enseignement de l'Etat pour assurer le libre choix des parents.

M. Hasquin. — Selon les textes l'Etat n'aura plus cette obligation d'organiser, comme c'était le cas précédemment, des écoles. Donc, il faut en tirer un certain nombre de conclusions quant à l'attitude qui doit être celle des enseignants à l'école.

M. Ylief, ministre de l'Education nationale. — D'où tirez-vous cela ?

M. S. Moureaux. — Vous niez, en fait, trente années de Pacte scolaire.

M. Hasquin. — Au fil du temps, le critère du diplôme a perdu de plus en plus de sa pertinence ...

M. S. Moureaux. — C'est un dérapage !

M. Hasquin. — C'est un dérapage qui a commencé dès les années septante.

M. S. Moureaux. — Ne nous donnez plus de leçons, dans ce cas.

M. Hasquin. — Le diplôme, disais-je, a perdu de plus en plus de sa pertinence pour déterminer la nature de l'enseignement.

Le 2 février 1984, le ministre de l'Education nationale de l'époque, M. Bertouille, répondait ce qui suit M. Deworme: « Il ne faut pas confondre deux notions bien distinctes: celle de l'origine du diplôme des membres du personnel et celle du caractère d'un établissement. » (*Colloque.*)

Si vous ne vous taisez pas, monsieur le ministre, je vais vous retirer des points! (*Sourires.*)

M. S. Moureaux. — Notre ministre est un élève chahuteur.

M. Péciaux. — Nous sommes en milieu politique et non professoral, monsieur Hasquin.

M. Hasquin. — Oui, mais nous traitons de l'enseignement.

M. Daelemans, du secrétariat national de l'enseignement catholique, écrivait, le 31 juillet 1984, dans une circulaire adressée au pouvoir organisateur d'un établissement du réseau catholique: « La seule définition valable est celle qui a déjà été admise par la Commission nationale du Pacte scolaire en 1980. Est considéré comme confessionnel l'enseignement réputé comme tel par le chef d'un culte reconnu ou par l'organisme mandaté par lui indépendamment du critère des trois quarts, la règle des deux tiers ayant évolué. » Je vous signale que cette règle adoptée en 1980 à la Commission du Pacte scolaire l'a été, si j'ai bonne mémoire, à l'époque, par un ministre socialiste de l'Education nationale. Comme trois ministres se sont succédé à la tête du département au cours de la même année, à savoir MM. Hoyaux, Mathot et Busquin, je ne me souviens plus duquel il s'agissait.

En résumé, si la loi du Pacte fait bien une différence entre la neutralité imposée à l'Etat, article 2 de la loi, et le caractère d'une école subventionnée définie par la proportion des diplômés de ses enseignants, article 4 de la loi, une succession de textes et la pratique montrent 1° que ce caractère n'existe que pour permettre à l'Etat de se fixer des devoirs en matière de libre choix, 2° qu'à côté de ce caractère légal il en existe un autre, que même l'enseignement catholique se croit en droit d'attribuer, 3° qu'une école officielle subventionnée ne peut avoir le caractère confessionnel, 4° qu'en conséquence, elle se doit d'organiser le choix des cours d'options philosophiques.

En d'autres termes, brandir en permanence le critère retenu dans le pacte, du nombre de diplômés pour juger spécifiquement de la neutralité des écoles de l'Etat, et l'utiliser pour justifier l'exclusion des écoles communales et provinciales de l'obligation de neutralité, relève à mes yeux de la supercherie. Vous devez reconnaître, mesdames et messieurs du gouvernement et de la majorité, que vous organisez sciemment un retour en arrière. En favorisant la mainmise de groupes politiques ou confessionnels sur l'ensemble de l'enseignement officiel subventionné, vous allez non seulement porter atteinte à sa crédibilité, mais rallumer des foyers d'incendie et faire renaître de ses cendres la guerre scolaire. Voilà pourquoi j'ai déposé un amendement tendant à confirmer la nécessaire neutralité de l'enseignement fondé par les pouvoirs publics. Je reviendrai sur cette question, fondamentale pour l'avenir de l'enseignement en Belgique, dans nos Communautés, lors de la justification des amendements. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Seeuws.

De heer Seeuws. — Mijnheer de Voorzitter, als bijlage bij het regeerakkoord werd een uitgewerkt voorstel tot herziening van de Grondwetsartikelen 17, 59bis en 107ter gevoegd, wat het belang bewijst dat de regeringspartijen hechten aan de overheveling van de onderwijsbevoegdheden naar de Gemeenschappen en aan de schoolvrede.

Het grote belang van dit cruciale artikel 17 wordt onderstreept doordat aan het voorstel van de regering tot herziening van artikel 17, een zeer uitgebreide, verklarende nota voorafgaat. Deze wijst erop dat de wijziging van de drie artikelen één logisch en politiek geheel vormt, dat tot doel heeft de Gemeenschappen, zoals voor het cultuurbeleid, maximaal de

bevoegdheid voor het onderwijsbeleid toe te kennen, waardoor de omvang van de bevoegdheden van de Gemeenschappen enorm toenemen.

De regeringspartijen zijn bij de onderhandelingen tot het besluit gekomen dat als voorwaarde voor deze ingrijpende hervorming vooraf de waarborgen, die nu al dertig jaar worden geboden door het Schoolpact en de Schoolpactcommissie, vervangen worden door afdwingbare, grondwettelijke garanties.

Vandaar dat de Senaatscommissie ook het langst is blijven stilstaan bij de bespreking van artikel 17 en de daarin omschreven principiële waarborgen.

Mijn uiteenzetting zal zich dan ook toespitsen op enkele knelpunten die in het debat, maar blijkbaar ook buiten het Parlement, ruim de aandacht kregen.

Vooraf geef ik enkele persoonlijke beschouwingen ter overweging.

In socialistische onderwijsmilieus is men sinds lang bekommerd om de evolutie van het onderwijs als pedagogisch project en van het onderwijsaanbod van de verschillende inrichtende machten.

De discontinuïteit in het rijksonderwijs, onder meer door de elkaar al te snel opvolgende onderwijsministers, gaf aanleiding tot het ontstaan van ideeën rond de oprichting van een « Autonome Raad voor het rijksonderwijs ».

Onder de Vlaamse politieke partijen groeide daarrond een consensus die een breekijzer werd voor de concrete federalisering van het onderwijs, voortgaande op de grondwetsherziening van 1980.

Het was dan ook jammer, en het zal later een vergissing blijken, dat de gesprekken onder de Vlaamse partijen daarover stil vielen, waardoor geen consensus meer kon worden bereikt over de enkele nog resterende, zij het essentiële knelpunten.

De Vlaamse socialisten dienden dan een eigen voorstel in ten einde de toenmalige meerderheid in de Vlaamse Executieve aan te sporen het gesprek opnieuw op te nemen om te komen tot een concreet ontwerp voor de Autonome Raad.

Wij waren toen geen vragende partij voor het inschrijven van de waarborgen van het Schoolpact in de Grondwet. Slechts nadat de Vlaamse partijen van de toenmalige meerderheid niet waren ingegaan op ons herhaald verzoek om bij consensus waarborgen te onderschrijven voor de samenstelling van de Autonome Raad en voor de financiering van het rijksonderwijs, waren we noodgedwongen verplicht in te gaan op het PSC-voorstel om de schoolpactwaarborgen in de Grondwet in te schrijven, met afdwingbare garanties.

De voormalige kabinetschef van minister Coens, Georges Monard, erkende vorige week in een debat over de Autonome Raad dat het een vergissing was van de vorige coalitie hierover te onderhandelen zonder de socialisten erbij te betrekken.

Ik vind het daarenboven jammer dat vorige week het gesprek met de liberale oppositie over het regeerakkoord met betrekking tot de federalisering van het onderwijs al onmiddellijk afsprong, op eisen die blijkbaar verder gingen dan de pure Schoolpactwaarborgen. Zo was een gesprek over eventuele knelpunten niet mogelijk.

De Vlaamse socialisten blijven in elk geval voorstander van een gesprek onder de Nederlandstalige partijen, met de PVV, over de oprichting van de Autonome Raad.

Sta me toe terug te komen op enkele principiële punten waarover het tijdens het debat in de Senaatscommissie voornamelijk is gegaan.

De « pedagogische vrijheid » vloeit rechtstreeks voort uit de tekst van de Grondwet: « Het onderwijs is vrij. »

Zoals in de commentaar bij het nieuwe artikel 17, paragraaf 1, wordt beschreven, omvat deze vrijheid van onderwijs zowel de oprichtingsvrijheid als de vrijheid van de ouders of de studenten om zelf een school te kiezen.

Belangrijk hierbij is dat de inrichting door de Gemeenschap van haar eigen onderwijs nu rechtstreeks in de Grondwet wordt ingeschreven.

Deze bepaling omvat het recht van de ouders om een keuze te doen. Hieruit volgt dat de Gemeenschap verplicht is, naar gelang van het geval: rijksscholen of een afdeling ervan te openen; bestaande vrije, al dan niet confessionele scholen te subsidiëren en de kosten voor vervoer naar deze scholen of afdelingen ten laste te nemen, zoals bepaald werd in het protocol van 4 april 1973.

Kan de minister bevestigen dat ik het goed voorheb als ik ervan uitga dat bij de waarborg van de keuzevrijheid door de Gemeenschap, er van discriminatie geen sprake kan zijn ten opzichte van het rijksonderwijs bij het behoud van klassen die de vereiste minima niet halen, en dat vrije keuze ook betekent dat het mogelijk moet zijn normenloos fundamentele studierichtingen per school of scholengemeenschap in te richten?

Tegenover de vrijheid van oprichting van scholen, onder meer scholen gebaseerd op een welbepaalde godsdienstige of filosofische overtuiging, staat het recht van de Gemeenschap neutraal onderwijs in te richten.

Deze bepaling moet de Gemeenschap dus toelaten ervoor te zorgen dat een neutraal onderwijsaanbod wordt verzekerd, onder meer om de vrije keuze te waarborgen.

« Inrichten » betekent voor ons dat de Gemeenschap de kosten van het onderwijs dat door de Gemeenschap wordt georganiseerd, geheel ten laste neemt.

Onder neutraal onderwijs verstaan wij een positieve neutraliteit, in de zin en de geest van pluralistisch onderwijs, zoals dat in feite nu reeds door het pedagogisch project van het rijksonderwijs wordt opgevat. Dit sluit evenmin een evolutie uit naar een meer eigentijdse intern-pluralistische opstelling in de Vlaamse Gemeenschap. Laten wij maar erkennen dat deze evolutie in de geesten aanwezig is en onweerstaanbaar op gang is gebracht.

Paragraaf 2 van artikel 17 bepaalt dat, indien de Gemeenschap als inrichtende macht de bevoegdheden aan een autonoom orgaan wil overdragen, dit moet gebeuren bij decreet, aangenomen met een tweederdemeerderheid.

In de Vlaamse Gemeenschap moet in de nieuwe beleidsvisie, ook met betrekking tot het adequaat functioneren van de Autonome Raad, veel belang worden gehecht aan het engagement van hen die bij het rijksonderwijs, morgen het gemeenschapsonderwijs, zijn betrokken. Dit engagement is niet enkel op de structuur gericht, maar ook op de doelstellingen die op algemeen onderwijskundig vlak worden gesteld, met andere woorden op een pedagogisch project van het door de Gemeenschap ingericht onderwijs. De engagementsverklaring geldt vanzelfsprekend op de eerste plaats voor hen die beleidsverantwoordelijkheid dragen, als een formele verbintenis om te ijveren voor de realisatie van een pedagogisch project, dat op een dynamische en geëngageerde wijze in de scholen kan worden verwezenlijkt.

Voor het recht op onderwijs en de kosteloosheid verwees de minister naar de definitie van de leerplicht, volgens artikel 59bis, paragraaf 2, 2°. Hij wees er uitdrukkelijk op dat met het einde van de leerplicht het moment wordt bedoeld waarop de leerplicht helemaal vervalt, zowel de voltijdse, als de deeltijdse leerplicht. De Grondwet bepaalt dus enkel het minimum. In de praktijk wordt, met verwijzing naar de wet op de leerplicht, het principe van de kosteloosheid van de toegang tot het onderwijs gewaarborgd, ongeacht de leeftijd. Positief is uiteraard ook dat voor het eerst het sociaal-cultureel recht op onderwijs in de Grondwet wordt ingeschreven. Leerplicht impliceert leerrecht en dus ook de kosteloosheid van de toegang tot het leerplichtonderwijs.

Het Schoolpact bepaalt dat het door het Rijk ingerichte of gesubsidieerde basis- en secundair onderwijs kosteloos zijn en dat geen enkel rechtstreeks of onrechtstreeks schoolgeld mag worden gevraagd. Voor het kleuter- en lager onderwijs impliceert deze kosteloosheid het kosteloos verstrekken van leerboeken en schoolbehoeften. Uit de toelichting leren we dat voor didactische materialen en bepaalde activiteiten eventueel wél een, ten hoogste kostprijsdekkende, bijdrage mag worden gevraagd. Leerboeken en schoolbehoeften vallen zeker niet onder het begrip « didactisch materiaal ».

Uit vragen ter zake blijkt dat de ietwat voorzichtiger formulering dan in de Schoolpactwet verkeerd geïnterpreteerd wordt als het terugdraaien van de sociale klok.

Ik neem aan dat de minister ons zonder meer kan bevestigen dat de huidige, wettelijke waarborgen voor de kosteloosheid blijven bestaan.

Alleen komt er een grondwettelijke waarborg bij, ook als deze minder afdwingbaar geformuleerd is, omdat de financiële mogelijkheden, evenmin als in 1958, toen het Schoolpact werd gesloten, niet toelaten de notie van de kosteloosheid van het onderwijs nog verder uit te breiden want die zou leiden tot hoge bijkomende uitgaven in het secundair onderwijs.

Tenslotte wees de minister erop dat de grondwettelijke waarborg inzake kosteloosheid dient te worden beschouwd als een minimumdrempel.

Het begrip « kosteloze toegang » verhindert de gemeenschappen niet daarin verder te gaan en een hogere drempel van kosteloosheid uit te vaardigen.

Er is ook nogal wat te doen geweest rond het principe van de « gelijke behandeling » door wet of decreet.

Er worden in de toelichting duidelijk twee criteria aangewezen die bepalen in welke mate er gelijkheid of ongelijkheid is: er zijn de karakteristieken, eigen aan elk net, en er zijn de zogenaamde objectieve criteria.

Met eigen karakteristieken bedoelt men de eigen kenmerken van de onderwijsnetten, namelijk de verschillende aard van de inrichtende machten.

Wanneer het gemeenschapsonderwijs niet aan de gestelde criteria voldoet, bijvoorbeeld aan de rationalisatie- en programmatienormen, dan moet de betrokken rijksschool sluiten.

Voor het vrij, gesubsidieerd onderwijs hebben deze normen slechts betrekking op de subsidiëring, niet op de oprichting of het in stand houden met eigen middelen van scholen of afdelingen.

Objectieve verschillen zijn bijvoorbeeld de verplichtingen van de rijksschool, die geen leerlingen kan weigeren of nog de Staat of de Gemeenschap die in het ene geval bouwheer en eigenaar is, met alle verplichtingen van dien, en in het andere niet.

Noteren wij uit het verslag nog dat de minister er goed aan deed erop te wijzen dat zowel het hanteren van het begrip gelijkheid als het begrip ongelijkheid met uiterste omzichtigheid moet gebeuren en moet worden gesitueerd in de totale sfeer van het Schoolpact.

In gelijke omstandigheden is gelijkheid de regel. Gelijke toestanden moeten op een identieke wijze worden behandeld, overeenkomstig de vaste rechtspraak van artikel 6 van de Grondwet.

De bepaling over de overgangsmatregelen moet toelaten dat in afwachting van de effectieve communautarisering van het onderwijs een decreet kan worden goedgekeurd tot oprichting van de Autonome Raad, rekening houdend met het bepaalde in artikel 59bis, dat het afstaan van de inrichtingsbevoegdheid van de Gemeenschap aan dit autonoom orgaan regelt.

De overheveling van de inrichtende bevoegdheid impliceert uiteraard de overheveling van alle noodzakelijke middelen en het bieden van de nodige waarborgen om deze inrichtende bevoegdheid te kunnen uitoefenen.

Het zou goed zijn voor het verslag dat de minister nogmaals toelicht welke oplossing gegeven wordt aan de N/F-verdeling van de middelen voor 1989, evenals voor de overdracht van de geëigende infrastructuur. In welke juridische vorm dient de bevoegdheidsafstand te gebeuren, ten einde de Gemeenschappen in staat te stellen de waarborgen van artikel 17 te verzekeren?

In essentie betekent de fundamentele wijziging van artikel 17 het inschrijven van de waarborgen van het Schoolpact in de Grondwet. Het is niet zonder belang erop te wijzen dat het gaat om het Schoolpact van 20 november 1958 en van de protocollen van 4 april 1974, tot herziening van het Schoolpact.

Hoewel in de discussie bij wijze van een of ander specifiek voorbeeld er soms naar werd verwezen, gaat het in elk geval niet om de zogenaamde Schoolpactwet van 29 mei 1959, die wij

als dusdanig niet meer als representatief erkennen, omdat de wet herhaalde malen — en al te vaak — zonder de noodzakelijke consensus in de Schoolpactcommissie werd gewijzigd.

Wij hopen dat wij met deze fundamentele, grondwettelijke hervorming, een nieuwe periode van overleg tussen de representatieve, levensbeschouwelijke strekkingen ingaan.

Het is in ieder geval onze wil om samen met de andere Vlaamse onderhandelaars van het Schoolpact een nieuwe, belangrijke etappe aan te vatten dank zij de realisatie van de Autonome Raad voor het rijksonderwijs. (*Applaus.*)

M. le Président. — La parole est à M. Pouillet.

M. Pouillet. — Monsieur le Président, dès le début de la discussion, je me suis préoccupé de ce que la communautarisation de l'enseignement n'aille à l'encontre ni de la libre circulation des élèves et étudiants à l'intérieur de notre pays ni du maintien de l'unicité du marché de l'emploi.

Je traiterai essentiellement de cette préoccupation dans le cadre de la discussion de l'article 59bis, paragraphe 2.

Cependant, avant même de traiter des obstacles possibles à la libre circulation, il faut évoquer le principe même du libre choix de la langue de l'enseignement et, par voie de conséquence, de la non-discrimination telle que visée à l'article 17, paragraphe 4, pour raisons linguistiques.

Au moment où nous reconnaissons le droit aux jeunes de choisir de faire tout ou partie de leurs études dans d'autres pays de la Communauté européenne, et donc dans d'autres langues, au moment où dans notre pays des écoles européennes permettent à des jeunes d'étudier dans plusieurs langues, au moment où, enfin, les mérites du bilinguisme et du multilinguisme sont reconnus du point de vue de l'accès à l'emploi, surtout dans notre pays, il serait paradoxal, par la communautarisation de l'enseignement, de restreindre le libre choix des parents et des élèves en matière de langue d'enseignement.

La crainte qu'il en soit ainsi peut exister pour plusieurs raisons.

D'abord, n'entendons-nous pas le président de la NCC, appuyé, semble-t-il, par le président de la Volksunie, exprimer la volonté d'empêcher les enfants francophones de Bruxelles de s'inscrire dans les écoles flamandes de Bruxelles, ce qui leur permet de devenir de bons bilingues ?

Ne voyons-nous pas M. Valkeniers, membre du gouvernement, déposer une proposition de décret au *Vlaamse Raad* visant à obliger les enfants de parents domiciliés dans les communes de la périphérie de Bruxelles et des Fourons à faire leurs études primaires, secondaires et supérieures en néerlandais ?

Une crainte existe aussi au niveau des mécanismes de financement de la communautarisation de l'enseignement. C'est, en effet, le nombre d'élèves inscrits actuellement dans les deux régimes linguistiques qui déterminera, pour une période de dix ans, la répartition de la ristourne d'impôts dévolue à chacune des deux Communautés.

Si le choix du régime linguistique n'entraînait jusqu'à ce jour aucune modification de financement, l'élève étant à charge du budget de l'Etat dans tous les cas, il n'en sera plus de même demain. Le choix du régime linguistique entraînera, en effet, pour la Communauté choisie une charge supplémentaire, sans modification des moyens mis à sa disposition.

Compte tenu du nombre d'étudiants néerlandophones qui effectuent tout ou partie de leurs études dans des universités francophones, on peut craindre que, sous la pression des économies à réaliser, la tentation se fasse jour de les récuser ou de leur demander un minerval supérieur. Vous me rétorquerez sans doute que cette attitude serait contraire au droit européen, ou, à tout le moins, à la jurisprudence actuellement en cours d'élaboration à Luxembourg. Il faut avouer qu'il est assez humiliant pour nous, Belges, de devoir attendre de juridictions internationales la protection de nos droits en cette matière.

Il eût été plus simple, plus moderne, dans notre Europe en construction, d'inscrire la garantie du libre choix de la langue de l'enseignement dans la Constitution.

Les choses étant ce qu'elles sont, il faut constater que c'est le législateur qui est compétent pour régir l'emploi des langues en matière d'enseignement et que ce pouvoir législatif a, dans une large mesure, été transféré aux Communautés par l'article 59bis, dès la révision de 1970.

C'est dans ce contexte que je voudrais poser quelques questions précises au gouvernement.

1° La Communauté flamande pourrait-elle empêcher, d'une façon quelconque, les enfants de parents francophones habitant Bruxelles de s'inscrire dans les écoles flamandes de cette ville ? Peuvent-ils faire l'objet d'un traitement différent, en contradiction avec le paragraphe 4 de l'article 17 ?

2° D'une façon plus générale, les Communautés peuvent-elles faire obstacle à ce que des étudiants habitant la région de langue française fassent tout ou partie de leurs études dans la région de langue flamande et vice-versa ? Peuvent-elles leur imposer des conditions financières d'accès différentes de celles imposées à leurs propres ressortissants ou à des étudiants venant d'autres pays européens ?

3° Pour les élèves et étudiants inscrits dans les établissements de la Région bruxelloise et dont les parents sont domiciliés hors de cette région, le ministre des Réformes institutionnelles indique dans le rapport que « la langue de l'enseignement sera la langue de la région de la résidence des parents » mais il ajoute, se référant à la loi linguistique de 1963, qu'« une dérogation à cette règle est possible sur la base d'une déclaration contraire du chef de famille, certifiée conforme et approuvée par l'inspection linguistique ». Je voudrais, à cet égard, poser trois questions.

1. De quelle inspection linguistique s'agit-il dans le cadre de la communautarisation ?

2. Pour quelle raison l'inspecteur linguistique peut-il refuser d'approuver la déclaration contraire du chef de famille ?

3. Quelle peut être la sanction résultant de ce refus ?

Lorsque vous aurez répondu à toutes ces questions, monsieur le ministre, vous conclurez, je l'espère, que le libre choix des parents et des jeunes restera assuré dans les faits et que c'est notre volonté à tous.

Il est regrettable, dans ces conditions, que nous ne soyons pas capables aujourd'hui d'inscrire ce principe, ce droit essentiel, dans la Constitution. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Dierickx.

De heer Dierickx. — Mijnheer de Voorzitter, ik vind de vragen van de heer Pouillet zeer belangrijk en ik kan hem bijvallen.

Ik heb in verband met die problematiek de juridische dienst van de Europese Gemeenschap geraadpleegd. Die heeft gezegd dat het Verdrag van Rome met zijn richtlijnen geen garantie biedt voor het vrij verkeer van studenten in België.

Wanneer op basis van objectieve criteria in de Belgische Staat discriminatie wordt toegestaan die niet nadelig is voor buitenlandse studenten, kan het Europese Hof van justitie daartegen niets ondernemen. De regering moet dus in alle duidelijkheid antwoorden op de vragen die de heer Pouillet heeft gesteld.

Mijn zorg in verband met artikel 17 heb ik reeds laten blijken in de algemene bespreking. Ik vat ze als volgt samen : Geraken wij door deze grondwetsherziening uit de miserie ? Zullen er minder conflicten zijn ? Gaan we naar een periode van rust ?

De heer De Bondt heeft gezegd dat het Schoolpact reeds dertig jaar zorgt voor rust. Het werd gedragen door de grote politieke krachten van het land. Aan de essentie ervan wordt een bijzonder grote eer bewezen door ze in de Grondwet in te schrijven.

De vraag is of deze techniek, die door de regering werd uitgedacht, inderdaad vrede en rust zal brengen.

Wat is nu het fundamentele verschil tussen de vroegere en de nieuwe toestand ? De nationale ministers van Onderwijs (één of

twee in aantal) konden ingrijpen met circulaire of met ontwerpen van wet om er preventief over te waken dat het Schoolpact werd gerespecteerd. Daarin komt nu een fundamentele verandering. De beginselen blijven gehandhaafd. Het is echter niet langer de nationale uitvoerende macht of de nationale wetgevende macht die er moeten voor zorgen dat conflicten worden vermeden, maar wel een grondwettelijk hof.

Vroeger kon men preventief ingrijpen om de wet te laten respecteren en aan te passen, nu wordt voorzien in een procedure van klacht.

Dat wil dus zeggen: eerst moet er een conflict en een klacht zijn en dan pas kan het hoger gerechtshof ingrijpen. In plaats van te ageren met circulaire en wetten zal voortaan geageerd worden door middel van een jurisprudentie. De vraag is dus of deze nieuwe techniek beter is voor het handhaven van wat het Schoolpact tot op heden heeft bereikt. Is deze regeling na klacht en *a posteriori* even nuttig en even efficiënt als wat wij tot op heden hadden en wat wij nu verwerpen? Daarbij komt dat de twee Gemeenschappen op eigen houtje wijzigingen kunnen aanbrengen in de Schoolpactwet. Ik stel deze assemblée, en meer bepaald de regering, dus de vraag of zij de zaken zien zoals ik en of zij werkelijk geloven met deze regeling uit de moeilijkheden te zullen geraken.

Ik geef een voorbeeld. In de Grondwet staat dat onderwijs georganiseerd door een ondergeschikt bestuur de keuze moet bieden tussen de erkende erediensten en niet-confessionele zedenleer. De scholen moeten deze keuzemogelijkheid bieden, nadat door de ouders een verzoek werd gedaan om een bepaalde cursus te organiseren.

Wat gebeurt er wanneer maar één ouder het vraagt?

Wat gebeurt er als in een bepaalde stad één school de cursus zedenleer organiseert en een andere school niet? Zal men de geïnteresseerde ouders dan zeer vriendelijk vragen hun kind naar de school met de cursus zedenleer te sturen? Zelfs als men de wet welwillend wil naleven, vrees ik voor moeilijkheden en klachten. Ik ben zelf dertien jaar actief geweest in de ziekenhuissector en weet dus uit ervaring dat die vrees niet denkbeeldig is. Ik heb ziekenhuizen van de openbare sector gekend die katholieker waren dan de ziekenhuizen van Caritas. Als de meerderheid van het OCMW tot de CVP behoorde en een congregatie belast was met het beheer van het ziekenhuis, dan kon men doen wat men wilde, maar dan was dat openbare ziekenhuis een zeer katholiek ziekenhuis. Ik heb zaken meegeemaakt die de haren van sommige vrienden te berge zouden doen rijzen.

De heer Luyten. — Is de CVP dan zo katholiek?

De heer Seeuws. — Er is een verschil tussen de onderwijssector en de ziekenhuissector. Voor de ziekenhuizen bestaat de verplichting helaas niet.

De heer Dierickx. — Ik zeg dit omdat ik aan mogelijke conflicten denk. Hoe gaan we het conflict in een bepaalde gemeenschap, in een bepaald ondergeschikt bestuur, oplossen als een bepaalde politieke strekking daar de situatie permanent domineert. Ik ben ongerust omdat er mogelijkheden tot pesten en provoceren bestaan. De zaak kan op de lange baan worden geschoven en het conflict kan alleen maar nationaal worden geregeld door een trage procedure *a posteriori*. Er moet een conflict, een klacht zijn alvorens het Arbitragehof voor een jurisprudentie kan zorgen. Als het gevaar bestaat dat er conflicten rijzen is er behoefte aan een sterk centraal gezag dat preventief kan optreden. We gooien een tamelijk goede methode over boord en kiezen voor een methode die geen zekerheid biedt in deze delicate materie.

Nog twee punten. Ten eerste, de kosteloosheid van het onderwijs. Samen met de Bond van grote en jonge gezinnen pleit ik voor de schrapping van het woord « toegang ». De argumenten die wij hiervoor aanvoeren zijn genuanceerd en moeten met de grootste ernst worden bekeken. Velen geloven dat de summier formulering in het voorstel tot herziening van de Grondwet niet zal bijdragen tot het garanderen van de kosteloosheid van het onderwijs. Wij komen op dit punt nog terug bij de artikelsgewijze bespreking.

Tenslotte nog een woord over de financiering van het onderwijs. De financiële geldstroom die naar de twee Gemeenschappen wordt geleid, zal in een overgangperiode afhankelijk zijn van het aantal leerlingen. Als wat de heer Duquesne heeft gezegd maar voor een gedeelte waar is, dan maak ik mij grote zorgen en vrees ik voor twisten over het aantal leerlingen die werkelijk school lopen in Vlaanderen en Wallonië.

Het is immers mogelijk dat in de eerste periode het aantal leerlingen artificieel wordt opgedreven om dan, als puntje bij paaltje komt, na tien jaar het aantal leerlingen te verminderen en toch de financiële voordelen te behouden, geldig voor de eerste tien jaar.

Ik vrees derhalve dat wat ik in mijn eerste uiteenzetting heb gezegd niet helemaal klopt. Ik beweerde dat in dit systeem door nalatigheid heel wat conflictstof is achtergelaten. Ik vraag mij af of ik niet beter zou spreken van « springstof ». Ik vrees zelfs dat sommigen die springstof opzettelijk hebben achtergelaten om na verloop van tijd te kunnen zeggen dat het systeem niet functioneert en dat men de boel maar moet laten springen en opteren voor separatisme.

Dit is geen ernstig parlementair werk. Dit past niet in een democratie. Ik val dan ook de heer De Bondt die hier heeft gepleit voor een grondwetsherziening die ernstig zou worden aangepakt, op een coherente en systematische manier en met de mogelijkheid om specialisten te raadplegen. Dit laatste kan niet omdat wij hier zitten van tien uur 's morgens tot tien uur 's avonds.

De heer Luyten. — Wij steunen op eigen wijsheid.

De heer Dierickx. — Op uw geïmproviseerde, grote wijsheid, mijnheer Luyten!

De heer Luyten. — Als ik de vergelijking maak met u, krijg ik beslist geen minderwaardigheidscomplex.

De heer Dierickx. — Dat hebben wij dan weer bereikt.

De heer Seeuws. — Geen conflicten!

De heer Dierickx. — Ik wou er nog aan toevoegen, mijnheer De Bondt, dat ik volkomen akkoord ga met de manier waarop u een grondwetsherziening wil aanpakken. Aangezien het hier gaat om een federale hervorming, lijkt het mij aangewezen mensen te raadplegen die in een federaal of een confederaal systeem werken. Laten wij er enkele buitenlandse specialisten bij betrekken. Dan zullen de ogen van sommigen wel opengaan. (Applaus.)

De Voorzitter. — Wij zetten deze bespreking vanmiddag te 14 uur voort.

Nous poursuivrons cette discussion cet après-midi à 14 heures.

De vergadering is gesloten.

La séance est levée.

(De vergadering wordt gesloten te 12 h. 25 m.)

(La séance est levée à 12 h 25 m.)

538